

Magdalena Głowacka

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Wizerunek ucznia przedsiębiorczego w opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości z Poznania i powiatu poznańskiego

Słowa kluczowe: uczeń, nauczyciel, rynek pracy, postawa przedsiębiorcza, Poznań, powiat poznański

Key words: pupil, teacher, labor market, entrepreneurial attitude, Poznań, Poznań County

Wprowadzenie

Obecnie stawiany jest nacisk na metody, które pozwalają uczniom budować świadomie swój światopogląd, a także poddawać krytycznej analizie rzeczywistość. Niezbędne są do tego odpowiednie cechy osobowości oraz czynniki środowiskowe. Jedną z kluczowych właściwości człowieka w dzisiejszych czasach jest przedsiębiorczość. Decyduje ona o postępie i rozwoju gospodarczym w danym kraju. Bez tego niemożliwe byłoby tworzenie nowych miejsc pracy dla innych ludzi czy wprowadzanie innowacji.

Praca wciąż stanowi o jakości życia człowieka. Jej posiadanie utożsamiane jest z poczuciem stabilności. Dzięki uzyskiwanemu dochodowi można zaspokajać różnorakie potrzeby. Człowiek ma poczucie sensu, czuje się potrzebny, a także może spełniać swe aspiracje. Właśnie na lekcjach z podstaw przedsiębiorczości młodzi ludzie zaznajamiają się z zagadnieniami umożliwiającymi uświadomienie znaczenia podejmowanej pracy.

Wychowankowie mają szansę poznania funkcjonowania różnych przedsiębiorstw oraz ulokowania ich w systemie zależności między innymi instytucjami. Uczniowie informowani są o opcjach inwestowania, a także stanowienia o sobie. Nauczyciele mają szansę wskazać zarówno na realne szanse, jak i zagrożenia płynące z takiej samodzielności. Nierzadko to oni dostrzegają uczniów wykazujących się postawą przedsiębiorczą, dlatego mogą upewnić w działaniach takie osoby, a niepewnym dodać odwagi. Zważywszy na istotność powyższych zagadnień, celem artykułu uczyniono poznanie poglądów nauczycieli przedmiotu podstawy

przedsiębiorczości na temat postawy przedsiębiorczej uczniów, a następnie określenie stopnia współwystępowania z pożądanymi cechami potencjalnych pracowników.

Charakterystyka rynku pracy absolwentów w powiecie poznańskim oraz mieście Poznaniu

Uczniowie obecnych szkół średnich, a także studenci reprezentują w znacznej mierze pokolenie generacji Z. Charakteryzuje się ono mobilnością, znajomością nowych technologii, a także umiejętnością porozumiewania się w różnych językach obcych. Z przeprowadzonych badań wynika, że ułatwia im to również nawiązywanie relacji międzyludzkich nie tylko w kraju pochodzenia. Dla pokolenia generacji Z, osób urodzonych po 1990 roku, nie stanowi trudności wielozadaniowość. Ponadto trudno im skupić uwagę na jednym celu, gdyż pragną szybko zdobywać na przykład kolejne szczeble kariery. Odróżnia to ich od pokolenia X, stawiającego na pracę u jednego pracodawcy przez całe życie, a także od pokolenia Y, dla którego istotna jest równowaga między pracą a życiem prywatnym¹.

Tego typu absolwenci niedługo znajdą się na otwartym rynku pracy. Warto, aby zdawali sobie sprawę ze skali zjawiska bezrobocia w swoim regionie, co umożliwi im podjęcie właściwych decyzji, co do planowanej drogi rozwoju zawodowego. Okazuje się bowiem, że w województwie wielkopolskim pod koniec 2016 roku odnotowano najniższą stopę bezrobocia w Polsce, która wynosiła 5%². W powiecie poznańskim stopa bezrobocia utrzymywała się na poziomie 2,3%, a w samym Poznaniu była niższa o 0,4 punktu procentowego³.

Analizując strukturę osób bezrobotnych pod względem wieku, można zauważyć, że młodzi dorośli między 18 a 24 rokiem życia stanowili 6% ogółu. Jednak najwięcej bezrobotnych było w przedziale wiekowym 25-34 lat. W grudniu 2016 roku było ich 27,2% ogółu. Dostrzec można, że młodzi ludzie, którzy nie posiadają pracy, stanowią prawie jedną trzecią wszystkich osób bezrobotnych w mieście

¹ Akademia Liderów Fundacja dr Bogusława Federa, *Raport. Badanie przedsiębiorczości wśród młodzieży. Wyniki ogólnopolskie*, Akademia Liderów Fundacja dr Bogusława Federa, Grodzisk Mazowiecki 2017, s. 16-17.

² Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Bezrobocie rejestrowane. Raport miesięczny – grudzień 2016*, <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/bezrobocie-rejestrowane-w-polsce/rok-2016/> [28.08.2017], s. 2.

³ Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu, *Rynek pracy Poznania i powiatu poznańskiego w 2016 roku*, <http://poznan.praca.gov.pl/documents/3215613/3222885/Rynek%20pracy%20Poznania%20i%20powiatu%20pozna%C5%84skiego%20w%202016%20roku.pdf/48744543-3572-4216-9f95-11a877e14b27?t=1488376446539> [22.07.2017], s. 6.

Poznań. Z kolei w powiecie poznańskim osoby w tym samym wieku stanowiły odpowiednio 9,5% i 27,7% ogółu wszystkich bezrobotnych⁴.

Osoby między 18 a 34 rokiem życia chętnie uczestniczą w szkoleniach zawodowych, stanowiąc 54% ogółu⁵. Warto również pamiętać o praktykach i stażach, które są jednymi z pierwszych szans zdobycia doświadczenia zawodowego. Dzięki nim młody człowiek może zweryfikować zarówno swoje wyobrażenia na temat danego zawodu, jak i wykorzystać zdobyte dotąd informacje oraz ukształtowane umiejętności. Pomimo tego, trudno znaleźć odpowiednie miejsce, w którym będzie można rozpocząć swoją drogę zawodową. Wśród przyczyn takiego stanu upatruje się fakt, że wiele polskich przedsiębiorstw jest złożonych z nie więcej niż trzech pracowników. Oznacza to, że owe podmioty są znacznie mniejsze w porównaniu z przedsiębiorstwami zlokalizowanymi na terenie pozostałych krajów przynależących do Unii Europejskiej. Niezbędne jest wówczas zaangażowanie dodatkowych osób, które umożliwiłyby staranne wdrożenie w obowiązki praktykantów czy stażystów⁶.

Według Powiatowego Urzędu Pracy w Poznaniu, 56% osób z terenu powiatu poznańskiego do 30 roku życia uczestniczyło w stażu⁷. Natomiast sytuację w kraju obrazują dane pozyskane przez Główny Urząd Statystyczny. W drugim kwartale 2016 roku populacja ludzi w wieku między 15 a 34 rokiem życia stanowiła 9518 tys. osób. Wśród nich 59,3% badanych nie zdobyło żadnego doświadczenia zawodowego podczas pobierania nauki. Wśród pozostałych ankietowanych, dla 45,6% osób praca miała charakter wyłącznie nieodpłatny, a dla 73,4% ogółu badanych pozyskiwanie doświadczenia zawodowego wiązało się z realizacją zadań w zakresie formalnego systemu edukacji⁸.

Jak istotną grupę stanowią osoby do 30 roku życia świadczy fakt, że Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu stworzył dodatkowy program pn. „Praca dla Młodych” w celu przeciwdziałania bezrobociu. Dzięki niemu 506 osób znalazło pracę, a pracodawcom zostały częściowo zrefundowane koszty związane z zatrudnieniem pracowników przez rok. Po tym czasie musieli oni zagwarantować miejsce pracy przez kolejne 12 miesięcy. Wsparcie finansowe z Powiatowego Urzędu Pracy w Poznaniu wyniosło 4,2 mln zł. Dodatkowo wspiera on przedsiębiorczość

⁴ Ibidem, s. 9.

⁵ Ibidem, s. 29.

⁶ EFL, *Młodzi na rynku pracy pod lupą. Raport 2014. Sytuacja młodych na rynku pracy z perspektywy przedsiębiorstw MŚP*, https://efl.pl/wp-content/uploads/2016/08/EFL_MLODZI_PRACA_RAPORT_www.pdf [27.08.2017], s. 14-15.

⁷ Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu, op. cit., s. 33.

⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Osoby młode na rynku pracy w 2016 r.*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017, s. 15.

w zakresie powstawania nowych firm. W 2016 roku o bezzwrotny wkład ubiegało się z powodzeniem na terenie miasta Poznania 268 osób, a 201 w powiecie poznańskim. W wieku do 25 lat było 16% ogółu. Zdecydowana większość osób, bo 83% badanych zadeklarowało wykonywanie działalności usługowej⁹.

Część osób, pomimo chęci posiadania własnej firmy, nie ma pomysłu na jej powstanie. Ponadto brakuje im dostatecznej wiedzy, aby móc prowadzić działalność gospodarczą. Niektórzy obawiają się także zbytniej biurokratyzacji. Znaczące utrudnienie stanowi również strach, gdyż założenie własnej działalności gospodarczej wiąże się ze znacznym ryzykiem, zwłaszcza gdy uprzednio nie zostały poczynione odpowiednie kroki w celu zanalizowania obecnej sytuacji na rynku oraz własnych możliwości. Jedne z badań wykazały, że osoby posiadające oszczędności, częściej ryzykują na polu finansowym niż osoby bez odłożonych środków pieniężnych¹⁰. Tłumaczyłoby to dodatkowo, dlaczego absolwenci szkół średnich nie otwierają firm bez żadnych obaw na początku swojej drogi zawodowej. Nie oznacza to jednak, że młodzi ludzie wykazują podobną ostrożność w innych dziedzinach, takich jak zdrowie czy wartości społeczne. Znaczenie mają także czynniki środowiskowe oraz kulturowe, które mogą różnić się w zależności od regionu kraju. Co więcej, badania wykazały, że mężczyźni we wszystkich dziedzinach życia częściej podejmują się ryzykownych działań niż kobiety¹¹.

Jednak niewiele ponad połowa uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest przekonana o tym, że chce w przyszłości prowadzić działalność gospodarczą. Uznało tak bowiem 53,2% badanych. Za najbardziej motywujący czynnik podjęcia się założenia własnej firmy, 61,4% osób uznało kwestię wyższych zarobków w porównaniu z pracą na etacie. Dla 55,5% ankietowanych osób znaczenie miała z kolei szansa na podejmowanie całkowicie samodzielnych decyzji. Natomiast przyczyną braku chęci prowadzenia własnej działalności gospodarczej był przede wszystkim brak pomysłu w opinii 45,3% badanych, a dla 38,4% osób problem stanowił brak dostatecznej wiedzy, a także doświadczenia. Takie czynniki mogą spowodować znaczące odsunięcie w czasie perspektywy rozpoczęcia pracy na własny rachunek. Ponadto respondenci nie wskazali jednoznacznie miejsca wykonywania potencjalnych zadań w ramach przedsiębiorstwa, gdyż 45% uczniów chciałoby prowadzić działalność gospodarczą na terenie Polski¹².

⁹ Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu, op. cit., s. 38-39.

¹⁰ T. Tyszka, A. Domurat, *Czy istnieje ogólna skłonność jednostki do ryzyka?*, „Decyzje” 2004, nr 2, s. 97.

¹¹ Ibidem, s. 101-102.

¹² Akademia Liderów Fundacja dr Bogusława Federa, op. cit., s. 25-29.

Charakterystyka pracownika idealnego

Uczniowie, którzy pragną w przyszłości pracować w małych przedsiębiorstwach, powinni zadbać o swój wszechstronny rozwój. Spowodowane jest to faktem, że w tego typu podmiotach często konieczne jest wykonywanie różnorodnych zadań, które nie są bezpośrednio związane z danym stanowiskiem. Przeciwna sytuacja występuje w dużych przedsiębiorstwach, gdzie znaczenie ma stopień specjalizacji w określonej dziedzinie¹³. Oznacza to, że młodzi ludzie powinni jeszcze na etapie szkolnym zdawać sobie sprawę z konieczności przeanalizowania własnych preferencji. Z raportu PKPP Lewiatan wynika również, że pracodawcy reprezentujący takie branże, jak energetyczna, odzieżowa, budowlana oraz IT, oczekują od swoich potencjalnych pracobiorców przede wszystkim lojalności, szczerości oraz ambicji. Spodziewają się dodatkowo po młodych ludziach, że będą chętnie oraz efektywnie współpracować w grupie¹⁴.

Uważa się, że kryteria kompetencyjne pozwalają lepiej zweryfikować przydatność danego kandydata na stanowisku pracy w porównaniu z kryteriami kwalifikacyjnymi¹⁵. Stanowi to szansę dla osób wchodzących na rynek pracy. Pomimo nieposiadania wielu znaczących certyfikatów czy dyplomów, mogą swoją postawą poświadczyć o gotowości podjęcia zatrudnienia. Specjaliści zarządzania zasobami ludzkimi twierdzą, że od kandydatów oczekuje się umiejętności redagowania tekstów, stosowania technologii informatycznych czy krytycznego myślenia. Niezbędne są również zdolności komunikacyjne. Młodzi ludzie powinni posiadać aspiracje do bycia profesjonalistą, przywódcą czy społecznikiem. Ponadto wymaga się godnego zachowania oraz prowadzenia zdrowego stylu życia¹⁶.

Wśród istotnych cech wskazano również na przedsiębiorczość, której rozumienia są świadomi młodzi ludzie¹⁷. Najwięcej respondentów, bo 83,9% ogółu wskazało, że jest to pomysłowość, a także zaradność według 69,9% badanych. Ponadto 58,1% osób twierdzi, że taka osoba dąży do sukcesu za wszelką cenę, a jednocześnie dla 40,9% taki człowiek okazuje wsparcie innym. Jednak najczęściej uczniów, bo 76,8% ankietowanych uznało, że taka osoba jest w stanie podołać każdemu zadaniu. Według 74,2% osób czynnikiem sukcesu dla nich jest przede

¹³ U. Sztandar-Sztanderska, E. Drogosz-Zabłocka, B. Minkiewicz, M. Stec, *Kwalifikacje dla potrzeb pracodawców. Raport końcowy*, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Ośrodek Badań Rynku Pracy, Warszawa 2010, s. 26.

¹⁴ *Ibidem*, s. 27.

¹⁵ Ł. Sienkiewicz, M. Gruza, *Badanie kwalifikacji i kompetencji oczekiwanych przez pracodawców od absolwentów kształcenia zawodowego*, GHK Consulting Ltd., Warszawa 2009, s. 74.

¹⁶ *Ibidem*, s. 93.

¹⁷ *Ibidem*.

wszystkim umiejętność zorganizowania się, a dla 73,8% była to kreatywność. Z kolei nie wskazano jednej, wyraźnej bariery. Najwięcej ankietowanych uznało za nią nieposiadanie środków finansowych. Takiego wskazania dokonało 27,8% badanych. Nieco mniej, bo 21,9% ankietowanych stwierdziło, że to brak dostatecznej wiedzy o prowadzeniu firmy jest przyczyną trudności. Ponadto w opinii 37,2% uczniów, przedsiębiorczości można nauczyć się, jednak wymaga to wielu lat zaangażowania się – według 33,6% badanych. Istotne również okazuje się najbliższe otoczenie, gdyż 54,5% uczniów dostrzega osoby cechujące się przedsiębiorczością w społeczności lokalnej, a 40,1% badanych zauważa je w swoich rodzinach. Co ciekawe, 38,5% młodych ludzi uważa, że takie osoby można spotkać w szkole¹⁸.

Cele edukacyjne uczniów

Przedmiot podstawy przedsiębiorczości realizowany jest na czwartym etapie edukacji, czyli w szkołach średnich wyłącznie w ramach poziomu podstawowego. Jeden z dokumentów utworzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej szczegółowo opisuje, jakie cele powinien obrać nauczyciel. Wśród kluczowych znaleźć można: kształtowanie umiejętności komunikacyjnych oraz podejmowanie świadomych i odpowiedzialnych decyzji. Uczeń powinien również posiadać umiejętność tworzenia biznesplanu, zapoznać się z funkcjonowaniem firm, odnosząc się do mechanizmów gospodarczych panujących nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Młody człowiek powinien być także świadomy swoich mocnych i słabych cech, jednocześnie pamiętając o zachowaniu zasad etyki w codziennym życiu¹⁹. W związku z reformą edukacji przewidziano nieco odmienne wytyczne dla uczniów, którzy będą uczęszczać do 4-letniego liceum oraz 5-letniego technikum. Cele kształcenia będą odnosić się bezpośrednio do kształtowania składowych kompetencji w postaci wiedzy, umiejętności i postaw²⁰.

Treści nauczania w pierwszej kolejności dotyczą poznania cech świadczących o przedsiębiorczości danej osoby. Uczeń ma możliwość porównania siebie – przeanalizowania, w jakim stopniu przypomina osobę przedsiębiorczą. Kolejnym, istotnym zagadnieniem są mechanizmy rynkowe. Młody człowiek poznaje czynniki

¹⁸ Akademia Liderów Fundacja dr Bogusława Federa, op. cit., s. 20-23.

¹⁹ Załącznik nr 4 do Zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. 2012, poz. 977, s. 100.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Dz.U. 2018, poz. 467, s. 191-193.

wytwórcze oraz czynniki wpływające na popyt i podaż. Dowiaduje się, w jaki sposób doszło do transformacji ustrojowej. Na kolejnych lekcjach uczeń powinien zapoznać się z funkcjonowaniem instytucji rynkowych – posiadać chociażby umiejętność krytycznego analizowania ofert bankowych czy obliczania zysku z potencjalnych inwestycji. Ponadto wychowanek musi być świadomy funkcjonowania państwa pod względem ekonomicznym, zdać sobie sprawę, w jaki sposób oddziałuje ono na gospodarkę. Młody człowiek powinien rozróżniać źródła dochodów i wydatków, a także potrafić ocenić za pomocą mierników wzrost gospodarczy państwa. Uczeń w toku edukacji zaznajamia się również z formami prawno-organizacyjnymi przedsiębiorstw. Przygotowuje biznesplan, a dodatkowo zapoznaje się z zagadnieniami dotyczącymi pracy zespołowej. Ostatnią, istotną kategorią treści nauczania w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości jest rynek pracy. Omawiane są kwestie dotyczące szeroko pojętego bezrobocia. Młodzi ludzie poznają sposoby efektywnego wyszukiwania ofert pracy, uczą się tworzyć dokumenty aplikacyjne, a także przygotowują się do potencjalnych rozmów rekrutacyjnych. Wychowankowie mają możliwość wypełniania deklaracji podatkowych. Ponadto budowana jest w uczniach świadomość etycznego postępowania²¹. Powyższe treści nauczania są zbieżne z treściami przewidzianymi w podstawie programowej dla 4-letniego liceum oraz 5-letniego technikum²².

Powyższe treści nauczania ukazują, w jaką wiedzę powinni wyposażyc uczniów ich nauczyciele. Istotne jest pozyskanie przez wychowanków odpowiednich umiejętności. Jednak najbardziej oczekiwane przez nauczycieli jest przyjęcie przez młode osoby postawy przedsiębiorczej w rezultacie uczestnictwa w zajęciach z podstaw przedsiębiorczości. Jak zauważa Dariusz Danilewicz, kształtowanie postawy przedsiębiorczej może być zależne od czynników egzogenicznych oraz endogenicznych. Do grupy czynników zewnętrznych według Piotra Sztompki można przyporządkować tradycje, model rodziny, normy społeczne, zaufanie oraz wartości, co świadczy o typowo społecznym uwarunkowaniu tychże determinant. Druga grupa warunkowana jest zwłaszcza genetycznymi właściwościami²³. W opinii 4,4% uczniów ludzie rodzą się ze zdolnościami przedsiębiorczymi²⁴. Jeff H. Dyer, Hal B. Gregersen i Clayton M. Christensen zauważają, że odpowiednie ułożenie genów stanowi o tego typu zdolnościach w jednej trzeciej,

²¹ Załącznik nr 4..., s. 100-102.

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej..., s. 193-198.

²³ D. Danilewicz, *Wewnętrzne i zewnętrzne determinanty kształtujące postawę przedsiębiorczą*, [w:] A. Postuła, B. Glinka, J. Pasieczny (red.), *Oblicza przedsiębiorczości*, Wyd. Nauk. Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 66.

²⁴ Akademia Liderów. Fundacja dr Bogusława Federa, op. cit., s. 22.

a w dwóch trzecich to „(...) wynik procesu uczenia się: analizy i zrozumienia własnych umiejętności, ich praktykowania, eksperymentowania i wreszcie zdobycia zaufania do swoich zdolności związanych z kreatywnym myśleniem i działaniem”²⁵.

Andrew M. Colman zauważył, że postawa to zbiór reakcji na osobę, obiekt albo sprawę, które tworzą trwały wzorzec²⁶. Postawa może być także ukryta, gdyż jest to „(...) stan psychicznej i wybiórczej gotowości”²⁷. Dana osoba może nie mieć okazji, aby przejawiać określoną postawę, czyli ukazywać swoje przekonania oraz opinie. Nauczyciel również może nie być w stanie ocenić obiektywnie, który z uczniów posiada w sobie cechy świadczące o przedsiębiorczości. Zazwyczaj dokonuje się pewnej generalizacji, uznając osoby aktywne podczas zajęć za zdolne do prowadzenia w późniejszym czasie własnej działalności gospodarczej.

Wynika z tego, że potrzeba ukształtowania pożądanых cech wymaga zarówno wiele czasu, jak i bodźców. Jak zmierzyć czyjąś postawę? Odpowiedź nie jest oczywista, ponieważ zawsze trudno zweryfikować czyjeś poglądy, a tym bardziej, gdy dana osoba nie jest do końca świadoma posiadanych przez siebie cech i przekonań. Mylna może być również bezpośrednia obserwacja, jednak rzetelność powinna ograniczyć tego typu błędy. Intensywność danej postawy odnosi się do „częstotliwości występowania charakterystycznych dla danej postawy zachowań, treści poznawczych oraz związanych z nimi emocji. (...) Zrozumiałe jest, że takiej klasyfikacji dokonuje raczej zewnętrzny obserwator, bowiem dla posiadacza postawy jest ona zazwyczaj adekwatna”²⁸.

Realia lekcji z podstaw przedsiębiorczości

Idee nauczania ulegają przeobrażeniom na przestrzeni ostatnich lat. Niewątpliwie współczesna szkoła dąży do demokratyzacji i jak najciekawszej prezentacji treści edukacyjnych. Celem takiego działania jest zachęcenie uczniów do przyjęcia aktywnej postawy w dążeniu do pozyskania nowych wiadomości. Znaczenie ma przy tym popularna koncepcja uczenia się przez całe życie. Ukazuje ona, że

²⁵ D. Danilewicz, op. cit., s. 66.

²⁶ A. M. Colman, *Słownik psychologii*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2009, s. 883.

²⁷ M. Piłat-Borcuch, *Pomiędzy tożsamością osobową a postawą społeczną*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzanie 2013, z. 65, s. 9.

²⁸ K. Czerwiński, *Metodologiczne aspekty pomiaru postaw jako wypadkowej systemu wartości*, [w:] W. J. Maliszewski (red.), *Komunikacja społeczna a wartości w edukacji. Nowe znaczenie i sytuacje. Humanistyczne (i inne) konteksty komunikowania „się” i „Ja” w obszarze wartości wewnątrz edukacji*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 4-5.

w rzeczywistości nierzadko na jednostce jest wręcz wymuszane podnoszenie kompetencji, co charakteryzuje społeczeństwo oparte na wiedzy²⁹.

Eksperci w jednym z badań wyróżnili, że znaczące dla rozwoju przedsiębiorczości są takie czynniki, jak: infrastruktura techniczna oraz usługowa, finansowanie, polityka i programy rządu, otwartość i dynamika krajowego rynku, kulturowe i społeczne normy, prace badawczo-rozwojowe oraz edukacja³⁰. Okazuje się, że nauczyciele nie sprzyjali w pełni rozwojowi kreatywności i niezależności swoich uczniów, a w szkole nie pozyskali oni niezbędnej wiedzy, która umożliwiłaby im rozwój postawy przedsiębiorczej³¹.

Bardziej optymistyczne dane wynikały z badania przeprowadzonego za pomocą techniki ankiety przez Mariolę Tracz. Uczniowie wskazywali, że podstawy przedsiębiorczości są przedmiotem bardziej przydatnym niż ważnym w porównaniu z innymi przedmiotami szkolnymi. Dodatkowo ich zdaniem przedmiot ten nie jest trudny. Uznało tak 68,5% uczniów liceów ogólnokształcących oraz 51,1% uczniów techników. Dla wychowanków jednymi z bardziej interesujących kwestii są zagadnienia praktyczne, takie jak sposoby poszukiwania pracy, tworzenie dokumentów aplikacyjnych czy umiejętność rozliczania podatku dochodowego od osób fizycznych. W porównaniu – nauczyciele zauważają większą istotność działań państwa w zakresie funkcjonowania gospodarki³². Uważają również, że jednym z największych osiągnięć uczniów jest umiejętność zaplanowania swojej drogi rozwoju zawodowego, a także przygotowanie do wejścia na otwarty rynek pracy. Takiego wskazania dokonało 27,7% nauczycieli, uznając tym samym, że w tym zakresie młodzi ludzie są wyszkoleni bardzo dobrze. Natomiast najsłabiej respondenci ocenili znajomość zagadnień dotyczących funkcjonowania giełdy. Według 24,8% badanych uczniowie opanowali ten zakres materiału w słabym stopniu³³.

Należy mieć na uwadze, że absolwenci liceów znacznie częściej wybierają możliwość studiowania zaraz po ukończeniu szkoły średniej aniżeli absolwenci techników, którzy dodatkowo zdobywają pierwsze doświadczenia zawodowe jesz-

²⁹ N. Bednarz, *Czy uczenie się przez całe życie jest postawą przedsiębiorczą?* „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2007, nr 3, s. 155.

³⁰ D. Węclawska, *Determinants of entrepreneurship*, [w:] A. Tarnawa, D. Węclawska, P. Zadura-Lichota, P. Zbierowski, *Report on Global Entrepreneurship Monitor – Poland 2015*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2016, s. 68.

³¹ Ibidem, s. 71.

³² M. Tracz, *Przedmiot podstawy przedsiębiorczości w opinii uczniów i nauczycieli – studium porównawcze*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2015, nr 11, s. 397.

³³ A. Andrzejczak, A. Kowalkiewicz, B. Sławecki, *Opinia nauczycieli na temat efektów nauczania przedsiębiorczości*, [w:] A. Andrzejczak (red.), *Przedsiębiorczość w edukacji*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008, s. 68.

cze przed osiągnięciem pełnoletności. Jest to bardzo istotna informacja, ponieważ przyjęcie postawy przedsiębiorczej musi być poprzedzone pozytywną motywacją i akceptacją mechanizmów ekonomicznych. Uświadomienie uczniom potrzeby samorealizacji, która jest naturalnym dążeniem człowieka, jest niezbędne. Ludzi przekonywać może również szansa uzyskania niezależności, a także ewentualne, duże zyski. Ponadto znaczenie odgrywa wiek młodzieży, gdyż w wynikach Kamili Ziółkowskiej-Weiss można odnaleźć informację, że „(...) uczniowie trzecich klas licealnych deklarowali znacznie wyższe zainteresowanie tymi zagadnieniami niż ich koledzy z klas pierwszych”³⁴.

Czy nauczyciele są w stanie rzeczywiście ocenić, którzy uczniowie przejawiają postawę przedsiębiorczą? M. Brewster Smith wyróżnił trzy składniki: afektywny, poznawczy i behawioralny. Odnoszą się one odpowiednio do uczuć, myśli oraz pożądanej chęci zachowania się³⁵. Jak widać, wszystkie te składniki mają związek z wewnętrznymi własnościami danej osoby, czyli nie są wprost zauważalne dla osób postronnych. Wynika z tego, że nauczyciele mogą ocenić uczniów na podstawie działań. Jednak może zdarzyć się, że nauczyciel niewłaściwie podda ocenie aktywność ucznia, uznając go za przedsiębiorczego jedynie na podstawie udziału w dyskusji na lekcji, podczas gdy dany uczeń wcale nie jest zainteresowany podjęciem działalności gospodarczej.

Proces spostrzegania społecznego jest zależny od wielu czynników. Należą do nich przykładowo nastrój, oczekiwania, cechy oraz reakcje danej osoby, wyznawany światopogląd czy ogólne podejście do życia. Trzeba mieć również na względzie, że wynik spostrzegania u każdej osoby może wyglądać inaczej, a dodatkowo wyróżnia go subiektywizm. Ponadto ludzie przyzwyczajają się do określonych zachowań, dlatego z czasem przestają zauważać szczegóły. Jednak sytuacja zmienia się, gdy człowiek doświadcza czegoś nowego, co wiąże się z poczuciem niepewności. Podobnie, gdy dany bodziec pojawia się niespodziewanie oraz ma silny wydzźwięk³⁶. Należy także pamiętać o istocie procesu edukacji, w którym nauczyciele powinni zadbać o własne zachowanie, gdyż przejawiane zaufanie stanowi bazę do skutecznej komunikacji oraz współpracy z uczniami.

Nauczyciele mogą posiadać różnego typu przekonania. Odnoszą się one do wszelkich myśli, zwłaszcza na temat otaczającego świata, które jednocześnie dany nauczyciel uważa za coś prawdziwego. Na tej postawie możliwe jest tworzenie

³⁴ Ibidem, s. 395.

³⁵ M.B. Smith, *The Personal Setting of Public Opinions*, [w:] M. Fishbein (ed.), *Readings in Attitude Theory and Measurement*, John Wiley & Sons, Inc., New York 1967, [cyt. za] S. Nowak, *Teorie postaw*, PWN, Warszawa 1973, s. 21.

³⁶ M. Ratalewska, *Spostrzeganie społeczne i jego znaczenie w procesie komunikacji międzyludzkiej*, *Studia Ekonomiczne Regionu Łódzkiego* 2013, nr XI, s. 159-162.

opinii o charakterze subiektywnym³⁷. Warto zaznaczyć, że „(...) mentalna strona nauczania częściej decyduje o stylu pracy nauczyciela i o tym, co i w jaki sposób dzieje się w klasie szkolnej”³⁸.

Ponadto znaczenie posiadają trzy kategorie doświadczeń, które odnoszą się do osobistych przeżyć, wspomnień z okresu realizowania roli ucznia oraz przygotowania akademickiego³⁹. Wskazane jest czynienie refleksji związanych z procesem nauczania, co odnosi się do filozofii edukacyjnej nauczyciela⁴⁰. Jerome Bruner wskazuje na istnienie różnorodności podejść do natury umysłu ucznia, dzięki czemu możliwe jest zastosowanie odpowiednich metod nauczania. Pierwsze z nich odnosi się do osób, które chętnie dbają o swój rozwój, korygując popełniane błędy. Kolejne podejście dotyczy uczniów wymagających zadań praktycznych. Wyróżniono również wychowanków potrzebujących znacznego ukierunkowania przez nauczycieli. Jako ostatni typ wyszczególniono uczniów postępujących w sposób egoistyczny, którzy wymagają socjalizacji⁴¹.

Przekonania to także istotny element konstrukcjonizmu społecznego. Niekiedy jest on utożsamiany z konstruktywizmem⁴². Odnoszenie się do kategorii kluczowych, takich jak konstrukty oraz konstrukcje powoduje, że są one nazywane również teoriami konstruowania⁴³. Należy jednak zdać sobie sprawę z różnic definicyjnych, które wyróżnia Lucjan Miś: „(...) konstruktywizm zakłada ograniczenia naszego postrzegania świata, ze względu na właściwości biologiczne obserwatorów i różnorodność interpretacji zewnętrznego świata przez obserwatorów. Konstrukcjonizm zakłada, że rzeczywistość nie jest możliwa do poznania, obserwatorzy mogą jedynie porozumiewać się między sobą na temat własnych konstruktów, używając relacji międzyludzkich, języka i kultury”⁴⁴.

Reasumując, dana jednostka postrzega otoczenie przez wzgląd na własne doświadczenia, przekonania oraz cechy osobnicze, co oznacza, że nie jest możliwy tak naprawdę obiektywny osąd czegokolwiek. Jak zauważa Henryka Kwiatkowska „(...) nadając znaczenia, jednostka jest obciążona nie tylko własnym systemem pojęciowym, lecz także kontekstem kulturowo-społecznym”⁴⁵.

³⁷ E. Lemańska-Lewandowska, *Nauczyciele a dyscyplina w klasie szkolnej. Przekonania – strategie – kierunki zmian*, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013, s. 15

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, s. 16.

⁴⁰ Ibidem, s. 21.

⁴¹ J. Bruner, *Kultura edukacji*, Universitas, Kraków 2006, s. 77.

⁴² L. Miś, *Konstruktywizm/konstrukcjonizm w socjologii, pracy socjalnej i terapii*, Zeszyty Pracy Socjalnej 2008, z. 14, s. 30.

⁴³ M. K. Zwierzdzyński, *Teorie konstruowania w socjologii*, Principia 2012, t. 56, s. 24.

⁴⁴ L. Miś, op. cit., s. 28.

⁴⁵ H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 112.

Metodyka badań

Nurt historycystyczno-empiryczny znajduje się w niejakej opozycji do nurtu pozytywistyczno-dedukcyjnego. Dodatkowo cechuje go niska popularność wśród ekonomistów ze względu na chociażby sądy wartościujące, gdyż badacze w ramach tej perspektywy chętnie korzystają z metod jakościowych⁴⁶. W celu pozyskania danych wykorzystano technikę wywiadu częściowo skategoryzowanego, co oznacza, że uprzednio stworzono spis pytań, lecz nie wymagano, aby były one zadawane w określonej kolejności. W takim przypadku najważniejsze jest uzyskanie pożądaných odpowiedzi przy zachowaniu elastyczności podczas dialogu⁴⁷. Dodatkową korzyścią jest wysoki odsetek odpowiedzi, a także uzyskanie większej ilości informacji w porównaniu z metodą sondażu diagnostycznego⁴⁸.

W celu uzyskania odpowiedniej próby badawczej wylosowano szkoły średnie na podstawie danych pochodzących z Poznańskiego Serwisu Oświatowego. W rezultacie 15 nauczycieli zgodziło się uczestniczyć w badaniach, które zostały przeprowadzone w grudniu 2016 roku oraz styczniu 2017 roku przez pracowników Katedry Edukacji i Rozwoju Kadr Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu na zlecenie firmy Biofarm. Wywiady były przeprowadzane indywidualnie, a następnie sporządzono transkrypcje wywiadów w celu dokonania pełnej analizy danych. Niemniej jednak dla potrzeb artykułu skoncentrowano się głównie na zagadnieniach związanych z wyobrażeniami nauczycieli podstaw przedsiębiorczości odnośnie do wizerunku ucznia przedsiębiorczego.

Autorka przeanalizowała odpowiedzi wszystkich nauczycieli, którzy wzięli udział w badaniu. Materiał empiryczny został wyselekcjonowany pod względem bezpośrednich wskazań cech świadczących o postawach przedsiębiorczych uczniów. Na tej podstawie dokonano syntezy, wyróżniając trzy kategorie cech: zawodowe, społeczne oraz osobowe. Do pierwszej przyporządkowano cechy odnoszące się do jakości realizowanych zadań w związku z podejmowaną pracą. Kolejny zbiór dotyczył cech, które umożliwiają nawiązanie właściwych relacji interpersonalnych. Trzecia, a zarazem ostatnia kategoria zawierała specyficzne cechy jednostek, istotne głównie ze względu na rozwój osobisty. Jednocześnie warto zaznaczyć, że poszczególne grupy nie były rozłączne – uzupełniały się wza-

⁴⁶ K. Czernek, *O potrzebie badań jakościowych w ekonomii. Przykład sektora turystycznego*, [w:] W. Dymarczyk, Ł. Pyfel., (red.), *Wykorzystanie metod jakościowych w badaniach zachowań i zjawisk ekonomicznych*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 7-8.

⁴⁷ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, „Śląsk” Sp. z o.o. Wyd. Nauk., Katowice 2005, s. 160.

⁴⁸ S. Juszczyk, *Badania jakościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 146.

jemnie, decydując o stopniu przejawianej postawy przedsiębiorczej oraz ogólnej szansie powodzenia na otwartym rynku pracy.

Wyniki

Zdaniem nauczycieli podstaw przedsiębiorczości „(...) postawa przedsiębiorcza to postawa kreatywna, w której szuka się rozwiązań w ramach własnych zasobów, tak by rozwiązać problem i osiągnąć cel”. Ucznia przedsiębiorczego cechuje nieodparta chęć działania. Młoda osoba pragnie sprawdzić się na różnych polach. Może to robić na przykład przez udział w konkursach, angażowanie się w dyskusję podczas lekcji czy podejmowanie aktywności pozaszkolnej. Taka osoba jest otwarta zarówno na zdobywanie nowych informacji, jak i poglądy innych osób. Jednocześnie potrafi w umiejętny sposób wyrażać własne zdanie. Uczeń przedsiębiorczy jest również w stanie wchodzić w pozytywne kontakty interpersonalne, gdyż „(...) potrafi wybrnąć z każdej sytuacji, wie do kogo się zwrócić, co ma mówić, kto może mu pomóc, jak się zachować”.

Dla części nauczycieli wychowanek, który podejmuje się wykonywania pracy podczas edukacji w szkole średniej, przejawia postawę przedsiębiorczą. Jednocześnie nauczyciele zwracają uwagę na współwystępujące trudności: „(...) czasami ta praca i te pieniądze, które zarabia, niewielkie, ale powodują to, że on przestaje się uczyć albo on na przykład przestaje chodzić do szkoły (...) i nagle się okazuje, że te pieniądze są atrakcyjniejsze niż szkoła (...)”. Dany uczeń przestaje angażować się w uzyskiwanie dobrych stopni, ponieważ „(...) jemu zależy tylko na tym, żeby dostać papierek, bo on już ma pracę. I też jest gros takich osób, które są dobre w zawodzie, a mogłyby być jeszcze lepsze gdyby się przyłożyły”. Podobnie jest w przypadku wychowanków, którzy angażują się w zdobywanie doświadczenia przez odbywanie praktyki, stażu czy wolontariatu. Istotna jest również inicjatywa podejmowana przez uczniów, jak wskazują słowa jednego z respondentów: „Dla mnie uczeń przedsiębiorczy to taki, który przyjdzie do wicedyrektora, który zajmuje się praktykami zawodowymi i nie będzie czekał, aż dyrektor mu wskaże firmę, ale zaproponuje sam, że znalazł firmę i chce tam pracować”. Równocześnie powinna go cechować kultura, punktualność, odpowiedzialność oraz systematyczność w realizacji powierzonych zadań. Bez problemu taka osoba potrafi współpracować w grupie, a także wykonywać indywidualne zadania. Niektórzy nauczyciele wskazują dodatkowo, że o przedsiębiorczości jako cesze świadczy umiejętność tworzenia dokumentów aplikacyjnych.

Osoba, którą cechuje postawa przedsiębiorcza stara się wykorzystywać zasoby posiadanej wiedzy, aby we właściwy sposób rozwiązać problemowe zadania, co świadczy również o jej zaradności. Taki człowiek „(...) przyjdzie nieprzygo-

towany na zajęcia (z różnych przyczyn), a mimo wszystko stanie na rękach, aby to zadanie zdobyć lub nadrobić w danym momencie. Jest na tyle zdeterminowany, że je wykona”. W podobnej sytuacji „(...) przyzna, że nie ma tego zadania i otwarcie o tym powie, biorąc odpowiedzialność za swoje czyny – to też moim zdaniem jest postawa przedsiębiorcza”. Z kolei inny nauczyciel uznał, że niewielu jego wychowanków przejawia przedsiębiorcze zachowanie: „Gdyby procentowo to myślę, że w klasie liczącej 30 osób około 70% osób nie jest przedsiębiorcza. Chyba, że patrzymy na przedsiębiorczość w takim aspekcie, że uczeń robi bardzo dobrą ściągę i w ten sposób zalicza sprawdzian”. Dokonano również innego typu szacunków: „Na podstawie swoich obserwacji w różnych klasach uważam, że uczniowie w technikach zawodowych, mechanicznych, mechatronicznych, to oni za bardzo przedsiębiorczy nie są, w większości bardziej przedsiębiorczy są uczniowie w technikum ekonomicznym”.

W opinii nauczycieli postawę przedsiębiorczą przejawia uczeń, który jest świadomy swoich celów: „(...) wie po co przyszedł do szkoły, aby zdobyć zawód, ale myśli o swojej przyszłości i podejmuje starania, w trakcie szkoły zdobywa doświadczenie praktyczne. Robi wszystko, aby poradzić sobie w dorosłym życiu i iść w tym kierunku”. Jednocześnie „(...) musi mieć smykałkę do kontaktów z ludźmi, aby tak poukładać sobie czas, aby pogodzić lekcje i swoje hobby i dodatkowe zadania w szkole”. Znacząca jest także pasja młodej osoby. Podążanie za marzeniami może bowiem stanowić przyczynek do późniejszego podjęcia działalności gospodarczej, gdyż taka osoba ma szansę rozwijać się w dziedzinie, która ją interesuje. Z tego względu ważne jest, aby uczeń obserwował uważnie realia i potrzeby rynku. Człowiek, który pragnie prowadzić własną firmę, musi także pamiętać o ryzyku, które wiąże się z tym.

Przeprowadzone badania jakościowe umożliwiły w sposób dogłębny poznanie opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości na temat przejawianej przez uczniów postawy przedsiębiorczej. W tabeli 1 zawarto najczęściej wskazywane cechy charakterystyczne takich wychowanków. Zostały one podzielone na trzy grupy odnoszące się do cech mających szczególne znaczenie dla pracy zawodowej, świadomego uczestnictwa w społeczeństwie oraz ogólnego powodzenia jednostki.

Tabela 1. Cechy uczniów świadczące o postawie przedsiębiorczej w opinii nauczycieli

CECHY		
ZAWODOWE	SPOŁECZNE	OSOBOWE
Odpowiedzialny	komunikatywny	kreatywny
Pracowity	przyjacielski	odważny
Punktualny	otwarty	zaangażowany
Systematyczny	towarzyski	zaradny

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Z kolei pracodawcy oraz specjaliści zarządzania zasobami ludzkimi zdecydowanie najczęściej poszukują cech o charakterze osobowym. Wśród nich wymieniają lojalność oraz szczerość⁴⁹. Zależy im na tym, aby potencjalny pracownik zachowywał się w godny sposób, a także prowadził zdrowy styl życia. Właściwe jest również posiadanie różnorodnych aspiracji do pełnienia określonych ról społecznych, związanych z przewodzeniem grupie czy podejmowaniem działalności charytatywnej. Jednocześnie taki kandydat powinien odznaczać się umiejętnością krytycznego myślenia. Na kolejnym miejscu uwidaczniane są cechy społeczne, odnoszące się do zdolności współpracowania w grupie czy ogólnie pojęte umiejętności komunikacyjne. Na otwartym rynku pracy znacznie rzadziej wymaga się od absolwentów szkół średnich posiadania cech zawodowych. Wyszczególniane są głównie takie umiejętności, jak redagowanie tekstów czy stosowanie technologii informatycznych⁵⁰.

Różnorodność wskazań cech charakterystycznych uczniów przejawiających postawę przedsiębiorczą stanowi potwierdzenie dla teorii konstruowania. Jak zaznacza Marcin K. Zwierzdzyński „(...) poznanie jest tworzeniem, a nie odkrywaniem”⁵¹. Wynika to z faktu, że nie istnieją uniwersalne prawa rzeczywistości, które można zauważyć poprzez jej obserwację⁵². Postrzeganie otoczenia jest konstruowane poprzez wewnętrzne sądy jednostek na bazie doświadczeń, posiadanej wiedzy czy kontekstu kulturowego. Z tego powodu tak ważne jest stosowanie rozmaitych metod aktywizujących, które pozwolą na bardziej zróżnicowaną ocenę postawy przedsiębiorczej młodych osób, zwłaszcza na lekcjach z podstaw przedsiębiorczości.

Podsumowanie

Ważne jest, aby młodzi ludzie interesowali się sytuacją na lokalnym, a także krajowym i zagranicznym rynku pracy, zwłaszcza że współczesne społeczeństwo charakteryzuje wzrastająca mobilność. Nowy duch kapitalizmu zapoczątkowany w latach 80. zeszłego wieku odznacza się nieustannymi zmianami. Ludzie muszą wciąż się doskonalić, aby móc odpowiadać na potrzeby rynku. Powinni być dodatkowo świadomi swojego potencjału i dążyć do jego wyzwolenia. Obecnie stawia się na rozwój firm głównie o globalnym znaczeniu, które wykorzystują nowe technologie. Tego typu cechy odróżniają go od pierwszego ducha kapitalizmu, dla

⁴⁹ U. Sztandar-Sztanderska, E. Drogosz-Zabłocka, B. Minkiewicz, M. Stec, op. cit., s. 27.

⁵⁰ Ł. Sienkiewicz, M. Gruza, op. cit., s. 93.

⁵¹ M.K. Zwierzdzyński, op. cit., s. 25.

⁵² Ibidem.

którego charakterystyczne były małe firmy na przełomie XIX i XX wieku. Z kolei w latach 1940-1970 znaczenie miały duże zakłady przemysłowe, co było domeną drugiego ducha kapitalizmu⁵³. Pokazuje to, w jakim kierunku zmierza światowa gospodarka i czego wymaga od współczesnych pracowników.

Udział nauczycieli w badaniu przyczynił się do poczynienia przez nich refleksji na temat spostrzegania uczniów. Mogli oni przeanalizować, w jaki sposób reprezentowana przez nich szkoła aktywizowała swoich wychowanków, a także, jakie metody stosowali, aby przyczynić się do rozbudzenia przedsiębiorczości w uczniach. Niemniej jednak ustalono przede wszystkim zestaw cech charakterystycznych dla osób przejawiających postawę przedsiębiorczą. Wyróżniono cechy zawodowe, społeczne oraz osobowe. Każda z nich umożliwia młodemu człowiekowi podjęcie efektywnych działań na rynku pracy. Ponadto generacja Z ma potencjał posiadania cech zbieżnych z pożądanymi na współczesnym rynku pracy. Jedne z kluczowych to umiejętność komunikowania się, kreatywnego myślenia, diagnozowania problemów oraz ich rozwiązywania. Istotna jest również przedsiębiorczość intelektualna⁵⁴. Tomasz Gruszecki stwierdza, że osoby przedsiębiorcze realizują wiele zadań, jednocześnie będąc zdolnymi do znacznego wysiłku. Dodatkowo potrafią wykorzystać informacje z różnych obszarów, co pozwala im na podejmowanie bardziej ryzykownych decyzji. Takie osoby wzbudzają również zaufanie ludzi wokół⁵⁵.

Jednak czy każdy przedsiębiorca może poszczycić się typowymi cechami przedsiębiorczymi? Lech Milian zaznacza, że „(...) przedsiębiorczość jest rodzajem zachowania pracowniczego lub rynkowego”⁵⁶. Ten sam autor zauważa, że „przedsiębiorczość jest w pewnej mierze wrodzoną dyspozycyjnością psychiczną, jak też nabytą w toku nauki umiejętnością”⁵⁷. Podobnie uważają Jacek Pluta i Krzysztof Safin, uznając, że pojęcie przedsiębiorczości można pojmować dwójako. Stanowi ona bowiem skłonność do założenia własnej firmy bądź kompetencję społeczną i organizacyjną. Wiążą się z tym charakterystyczne dlań cechy, takie jak niezbędna odporność na stres, dokładność, zdolność analitycznego myślenia czy też pewność siebie⁵⁸.

⁵³ J. Stachowiak, *O koncepcji nowego ducha kapitalizmu w ujęciu Luca Boltanskiego i Ève Chiappello*, „Przegląd Socjologiczny” 2014, nr 63, s. 28.

⁵⁴ J. Wilsz, *Przedsiębiorczość – cecha pożądana u uczestników rynku pracy w dobie globalizacji*, „Edukacja-Technika-Informatyka” 2014, nr 5, s. 204-205.

⁵⁵ Ibidem, s. 206.

⁵⁶ Ibidem, s. 205.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ J. Pluta, K. Safin, *Aspiracje zawodowe a przedsiębiorczość młodzieży dolnośląskiej. Raport z badań*, Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu, Wrocław 2015, s. 12-14.

Co istotne, przedsiębiorczość ewolucyjna postuluje, że poszczególni pracownicy mogą stać się z czasem przedsiębiorcami. Wystarczy, aby ich droga zawodowa charakteryzowała się sukcesami w postaci awansów a podejmowane działania były w pełni profesjonalne. Z kolei przedsiębiorczość systemowa obfituje w pomocniczość państwa, która oferuje wsparcie osobom, zwłaszcza nieposiadającym wystarczającego kapitału, do rozpoczęcia działalności gospodarczej⁵⁹. Oznacza to, że wybitna aktywność jednostki nie jest koniecznością. Najbardziej istotny jest sam pomysł realizacji swojego potencjału, który może, ale nie musi ujawnić się w formie prowadzenia własnej działalności gospodarczej.

Spostrzeżenie społeczne jest obarczone ryzykiem wielu błędów interpretacyjnych, jednak nauczyciele, którzy uważnie obserwują swoich wychowanków, są w stanie ocenić potencjał tkwiący w nich. Jak wspomniano wcześniej, postawa przedsiębiorcza może nie być wprost przejawiana. Rolą nauczycieli jest stosowanie metod aktywizujących, które będą pomocne w ustaleniu zdolności uczniów nie tylko do prowadzenia własnej firmy, ale także aktywnej postawy na rynku pracy. Nawet jeśli wychowankowie nie podejmą się wyzwania utworzenia własnej firmy zaraz po ukończeniu szkoły, pozostaną w nich ukształtowane cechy, które mogą ujawnić się w odpowiednim momencie życia. Czy trzeba posiadać wszystkie te cechy, aby mieć szansę prowadzenia z powodzeniem działalności gospodarczej? Oczywiście jest, że nie, lecz z pewnością mogą one pomóc w realizacji zadań zarówno przyszłemu pracownikowi, jak i właścicielowi firmy.

Bibliografia

- Akademia Liderów Fundacja dr Bogusława Federa, *Raport. Badanie przedsiębiorczości wśród młodzieży. Wyniki ogólnopolskie*, Akademia Liderów Fundacja dr Bogusława Federa, Grodzisk Mazowiecki 2017.
- Andrzejczak A., Kowalkiewicz A., Sławecki B., *Opinia nauczycieli na temat efektów nauczania przedsiębiorczości*, [w:] A. Andrzejczak (red.), *Przedsiębiorczość w edukacji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008.
- Bednarz N., *Czy uczenie się przez całe życie jest postawą przedsiębiorczą*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2007, nr 3.
- Bruner J., *Kultura edukacji*, Universitas, Kraków 2006.
- Colman A. M., *Słownik psychologii*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2009.
- Czernek K., *O potrzebie badań jakościowych w ekonomii. Przykład sektora turystycznego*, [w:] W. Dymarczyk, Ł. Pyfel, (red.), *Wykorzystanie metod jakościowych w badaniach zachowań i zjawisk ekonomicznych*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.

⁵⁹ M. Pacholski, A. Słaboń, *Przedsiębiorczość*, [w:] *Słownik pojęć socjologicznych*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2001, s. 152-153.

- Czerwiński K., *Metodologiczne aspekty pomiaru postaw jako wypadkowej systemu wartości*, [w:] W. J. Maliszewski (red.), *Komunikacja społeczna a wartości w edukacji. Nowe znaczenie i sytuacje. Humanistyczne (i inne) konteksty komunikowania „się” i „Ja” w obszarze wartości wewnątrz edukacji*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Danilewicz D., *Wewnętrzne i zewnętrzne determinanty kształtujące postawę przedsiębiorczą*, [w:] A. Postuła, B. Glinka, J. Pasieczny (red.), *Oblicza przedsiębiorczości*, Wyd. Nauk. Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.
- EFL, *Młodzi na rynku pracy pod lupą. Raport 2014. Sytuacja młodych na rynku pracy z perspektywy przedsiębiorstw MŚP*, https://efl.pl/wp-content/uploads/2016/08/EFL_MLODZI_PRACA_RAPORT_www.pdf [27.08.2017].
- Główny Urząd Statystyczny, *Osoby młode na rynku pracy w 2016 r.*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2017.
- Juszczak S., *Badania jakościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
- Kwiatkowska H., *Pedeutologia*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Lemańska-Lewandowska E., *Nauczyciele a dyscyplina w klasie szkolnej. Przekonania – strategie – kierunki zmian*, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2013.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Bezrobocie rejestrowane. Raport miesięczny – grudzień 2016*, <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/bezrobocie-rejestrowane-w-polsce/rok-2016/> [28.08.2017].
- Miś L., *Konstrukttywizm/konstrukcjonizm w socjologii, pracy socjalnej i terapii*, Zeszyty Pracy Socjalnej 2008, z. 14.
- Pacholski M., Słaboń A., *Przedsiębiorczość*, [w:] *Słownik pojęć socjologicznych*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2001.
- Piłat-Borcuch M., *Pomiędzy tożsamością osobową a postawą społeczną*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej Seria: Organizacja i Zarządzanie 2013, z. 65.
- Pluta J., Safin K., *Aspiracje zawodowe a przedsiębiorczość młodzieży dolnośląskiej. Raport z badań*, Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu, Wrocław 2015.
- Powiatowy Urząd Pracy w Poznaniu, *Rynek pracy Poznania i powiatu poznańskiego w 2016 roku*, <http://poznan.praca.gov.pl/documents/3215613/3222885/Rynek%20pracy%20Poznania%20i%20powiatu%20pozna%C5%84skiego%20w%202016%20roku.pdf/48744543-3572-4216-9f95-11a877e14b27?t=1488376446539> [22.07.2017].
- Ratalewska M., *Spostrzeganie społeczne i jego znaczenie w procesie komunikacji międzyludzkiej*, Studia Ekonomiczne Regionu Łódzkiego 2013, nr XI.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia*, Dz.U. 2018, poz. 467.
- Sienkiewicz Ł., Gruza M., *Badanie kwalifikacji i kompetencji oczekiwanych przez pracodawców od absolwentów kształcenia zawodowego*, GHK Consulting Ltd., Warszawa 2009.
- Smith M. B., *The Personal Setting of Public Opinions*, [w:] M. Fishbein (ed.), *Readings in Attitude Theory and Measurement*, John Wiley & Sons, Inc., New York 1967, [cyt. za] S. Nowak, *Teorie postaw*, PWN, Warszawa 1973.

- Stachowiak J., *O koncepcji nowego ducha kapitalizmu w ujęciu Luca Boltanskiego i Ève Chiapello*, „Przegląd Socjologiczny” 2014, nr 63.
- Sztandar-Sztanderska U., Drogosz-Zabłocka E., Minkiewicz B., Stec M., *Kwalifikacje dla potrzeb pracodawców. Raport końcowy*, Wydział Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Ośrodek Badań Rynku Pracy, Warszawa 2010.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, „Śląsk” Sp. z o.o. Wyd. Nauk., Katowice 2005.
- Tracz M., *Przedmiot podstawy przedsiębiorczości w opinii uczniów i nauczycieli – studium porównawcze*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2015, nr 11.
- Tyszka T., Domurat A., *Czy istnieje ogólna skłonność jednostki do ryzyka?*, „Decyzje” 2004, nr 2.
- Węclawska D., *Determinants of entrepreneurship*, [w:] A. Tarnawa, D. Węclawska, P. Zadura-Lichota, P. Zbierowski, *Report on Global Entrepreneurship Monitor – Poland 2015*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2016.
- Wilsz J., *Przedsiębiorczość – cecha pożądana u uczestników rynku pracy w dobie globalizacji*, „Edukacja-Technika-Informatyka” 2014, nr 5.
- Załącznik nr 4 do Zarządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Dz.U. 2012, poz. 977.
- Zwierzdzyński M. K., *Teorie konstruowania w socjologii*, „Principia” 2012, t. 56.

Streszczenie

Postmodernizm ukazuje, że każda jednostka ma prawo do wartościujących sądów rzeczywistości. Jednocześnie żadna z nich nie posiada pewności prawdy. Spostrzeganie cechuje dokonywanie swego rodzaju uproszczeń oraz wydawanie na tej podstawie ocen. Podobnie jest w przypadku nauczycieli, którzy zwłaszcza podczas lekcji mają sposobność dostrzeżenia uczniów przejawiających postawę przedsiębiorczą. Wcześniej jednak nauczyciele muszą przyjąć określony katalog cech, aby bez trudu rozpoznać dobrze rokujących wychowanków. W wyniku badań poznano wizerunek ucznia przedsiębiorczego w poznańskich szkołach średnich. Dodatkowo ukazano, że przedsiębiorczość zawiera w sobie składowe, które oczekiwane są przez potencjalnych pracodawców.

The image of an entrepreneurial pupil in the opinion of teachers of basics of entrepreneurship in Poznań and Poznań County

Summary

Postmodernism shows that all individuals are entitled to value judgments of reality. At the same time, none of them can be certain of the truth. Perceiving is characterized by making some kind of simplifications and issuing opinions on this basis. The same applies

to teachers, who have the opportunity to see pupils displaying an entrepreneurial attitude, in particular during classes. Before that, however, teachers must adopt a specific catalogue of features in order to recognize promising children without difficulty. The research revealed the image of an entrepreneurial pupil in Poznań secondary schools. Additionally, it was shown that entrepreneurship contains components that are sought after by potential employers.